

UDK: 347.195-056.262:929 Dobovšek B. S.
1.02 Pregledni znanstveni članek
Prejeto: 7. 8. 2023

Ivan Kordiš*

Njena družina so bili slepi otroci**

Bogomira Silvija Dobovšek, dolgoletna ravnateljica in učiteljica kočevskega in ljublanskega zavoda za slepe

Blind children were her family

*Bogomira Silvija Dobovšek, the long-time principal and
teacher of the Kočevje and Ljubljana institutes for the blind*

Izvleček

Med učitelji in ravnatelji kočevskega in ljubljanskega zavoda za slepe posebno mesto zavzema Bogomira Dobovšek. S krajšimi prekinitvami ga je vodila od leta 1929 do upokojitve leta 1963. S svojo iznajdljivostjo, organizacijskimi in pedagoškimi sposobnostmi je strokovno delo zavoda dvignila na zavidljivo raven. Znala je prisluhniti potrebam slepih in njihovo šolanje organizirala na sodoben način. Okoli sebe je zbrala vrsto dinamičnih in humanih pedagogov, ki so leta 1965 v Ljubljani postavili novo šolo za slepe. Zasebnega življenja skorajda ni imela. Živela je za delo, dobrobit in napredek zavoda ter njegovih gojencev. Nikoli se ni poročila, da je družina ne bi odvracala od njenega poslanstva. Tudi ves prosti čas je preživela med slepimi in za slepe. Ti so bili njena družina.

Abstract

Bogomira Dobovšek holds a special place among the teachers and principals of the Kočevje and Ljubljana institutes for the blind. With shorter intermissions, she led the institute from 1929 until her retirement in 1963. Her resourcefulness, as well as organisational and pedagogical skills raised the institutes' professional work to an enviable level. She was sensitive to the needs of the blind, and she organised their schooling in a modern way. She surrounded herself with a number of dynamic and humane educators who established a new school for the blind in Ljubljana in 1965. Her private life was virtually non-existent. She lived for her work and for the welfare and progress of the institute and its boarders. She never married. She spent all her free time with and for the blind. They were her family.

* Ivan Kordiš, prof. zgodovine in nemščine, muzejski svetnik, Pokrajinski muzej Kočevje, e-pošta: ivan.kordis@pmk-kocevje.si.

** Naslov je povzet iz citata v članku Marija Golob, Bogomira Dobovšek, Naša komuna: Glasilo občine Ljubljana Vič-Rudnik, Ljubljana: SO Ljubljana Vič-Rudnik, 32, 11. 10. 1994, št. 16/17, str. 9.

Ključne besede: zavod in šola za slepe in slabovidne, izobraževanje in rehabilitacija slepih in slabovidnih, Bogomira Silvija Dobovšek, Kočevje, Ljubljana, 1929–1963

Keywords: institute for the blind and partially sighted, education and rehabilitation for the blind and partially sighted, Bogomira Silvija Dobovšek, Kočevje, Ljubljana, 1929–1963

Bogomira Silvija Dobovšek izhaja iz meščanske družine v Ljubljani. Rojena je bila 13. novembra 1905 kot prva izmed petih otrok. Oče Franc (1875–1915) je bil znani slovenski naravoslovec,¹ muzejski preparator in spreten fotograf, mati Josipina (1881–1963) pa potomka stare ljubljanske družine Premk.²

Mladost je preživela v skromnih socialnih razmerah, saj je mati po nenadni smrti moža med prvo svetovno vojno težko preživljala številno družino. Po končani osnovni šoli je obiskovala *Zasebno dekliško meščansko šolo* v Lichtenurnovem zavodu v Ljubljani. Nato se je vpisala na *Državno žensko učiteljsko šolo* v Ljubljani. Zrelostni izpit za samostojno poučevanje ženskih ročnih del na občinjskih in meščanskih šolah je uspešno opravila junija 1924, kasneje pa še '*posebej izvršeno preizkušnjo*' za pomožno poučevanje verouka na osnovnih šolah.³

Stara komaj devetnajst let je bila oktobra 1924 nameščena na osnovno šolo Dobropolje, maja 1927 pa je na državnem učiteljskem v Ljubljani opravila praktični učiteljski izpit za poučevanje na osnovnih šolah. Z bolešno mambo je živela v skupnem gospodinjstvu in ji pomagala preživljati svoje tri mlajše brate in sestro.⁴

Na osnovni šoli v Dobropolju je službovala štiri leta. Delo in razmere, ki so takrat vladale na osnovnih šolah, je niso zadovoljile. Tako se je leta 1928 prijavila na razpis državnega *Zavoda za slepe*, ki je bil nameščen v banovinskem poslopju bivše lesno industrijske šole v Kočevju. Kot edina prijavljena je bila izbrana za

1 V Franc-losovev breznu v bližini Glažute pri Ribnici je leta 1913 odkril okostje losa, ki je danes v Prirodoslovnem muzeju Slovenije. Ustni vir Anton Prelesnik, Kočevje (pridobljeno: 26. 2. 2013). O najdbi ostankov losa sta podrobneje pisala Fran Kos, Evropski los Alces alces L. iz jame pri Glažuti, *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo*, Ljubljana: Muzejsko društvo za Slovenijo II/III, 1923, št. 1–4, str. 25–33 in Pavel Jamnik, Nenavadna poškodba na losovi čeljustnici iz Franc-losovega brezna nad Glažuto pri Ribnici, *Acta Carsologica*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti 33, 2004, št. 1, str. 291–299.

2 Matija Gogala, Dobovšek Fran, *Enciklopedija Slovenije*. 2, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1988, str. 274; Alenka Šink, *Telovadec, tabornik, profesor Marjan Dobovšek*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport, 2008, str. 10, 26.

3 Slovenski šolski muzej, Arhivska zbirka, Šolstvo slepih. Bogomira Dobovšek. Prevzeto gradivo leta 2004 (dalje SŠM, Dobovšek 2004), Izpričevalo učne usposobljenosti za obče osnovne šole pri Državni izpraševalni komisiji za osnovne in njim sorodne šole, 7. 5. 1927. Prepis.

4 Brat Marjan (1907–2003) je bil profesor zgodovine in zemljepisa na novomeški gimnaziji, telesnokulturni delavec, telovadec in tabornik; brat Franc (1911–1985) je bil dolgoletni župnik v Polju pri Ljubljani; sestra Milena (1912–2001) je bila profesorica francoskega in slovenskega jezika; najmlajši brat Jože (1915–1992) je bil po poklicu pravnik. Šink 2008, str. 8–9, 25–26.

Leta 1922 se je Zavod za slepe iz Ljubljane preselil v stavbo nekdanje šole za lesno stroko v Kočevju. Danes tu stoji podružnica Nove ljubljanske banke, zavodski vrt pa je bil na prostoru današnje avtobusne postaje (hrani Pokrajinski muzej Kočevje).

delovno mesto učiteljice, ki ga je nastopila 1. februarja 1929. Najprej je tri mesece hospitirala, nato pa je s štipendijo oblastnega odbora v Ljubljani odšla na dvome-sečno študijsko potovanje v tujino. Obiskala je zavode za slepe v Gradcu, Linzu, na Dunaju in v Berlinu. Seznanila se je tudi z njihovimi obširnimi muzejskimi zbirkami učil in opravila hospitacije pri pouku na vseh učnih stopnjah. V Berlinu se je udeležila še sedemdnevnega tečaja za nadaljnjo izobrazbo učiteljev slepih. Vse to ji je dalo 'obširen vpogled v pouk in skrbstvo za slepe'.⁵

Po vrnitvi s študijskega potovanja je pristojnemu oddelku za socialno politiko predložila obsežno poročilo o urejenosti zavodov za slepe v tujini in podala predloge za izboljšanje pouka in vzgoje v kočevskem zavodu, ki ga je takrat vodil vršilec dolžnosti šolskega upravitelja Joško Jaklič. S 1. septembrom 1929 je bil razrešen in ljubljanska oblastna samouprava je vodstvo zavoda in šole zaupala

5 SŠM, Dobovšek 2004, Prošnja Bogomire Dobovšek za opravljanje strokovnega izpita, 4. julij 1930; Življenjepis Bogomire Dobovšek, 28. februar 1951; Svedočanstvo o stročni sposobnosti za rad u školama za nedovoljno razvijenu in defektnu decu, Beograd, 11. junij 1931.

Učiteljice Zavoda za slepo deco v Kočevju z ravnateljico Bogomiro Dobovšek (prva z desne), okoli 1930 (hrani Center IRIS, Ljubljana).

Bogomiri Dobovšek.⁶ Mlada in nadarjena učiteljica se je povsem posvetila slepim in slabovidnim ter v marsičem orala ledino. Kljub oddaljenosti Kočevja od kulturnega, gospodarskega in šolskega središča dravske banovine, skromnim in neprimernim prostorom, težavam s pridobivanjem in nameščanjem izobraževalno-vzgojnega kadra, pomanjkanju učnih in izobraževalnih pripomočkov ter denarnih sredstev je po vzoru avstrijskih zavodov reformirala šolo, šolanje slepih in slabovidnih ter ga organizirala na nov in sodoben način. Pri tem je znala uporabiti v tujini pridobljeno teoretično in praktično znanje in ga prenesti v delovanje takrat trioddelčne šole z osemletno šolsko obveznostjo. Učni načrt in urnik rednih šol je prilagodila potrebam slepih in slabovidnih in njihovemu specifičnemu pouku. Uvedla je intenzivnejšo telesno vzgojo, vaje za orientacijo, vzgojo rok za uspešno tipanje, pisanje na Hebboldovo tablico in pisanje velikih tiskanih črk za

6 Do šolskega leta 1928/29 je bilo vzdrževanje zavoda in šole za slepe v pristojnosti države. Iz ustanove so bili odpuščeni vsi odrasli oskrbovanci, ostali so le šoloobvezni otroci in mladina. V Kraljevini Jugoslaviji so zavod preimenovali v *Zavod za slepo deco v Kočevju* in ga podredili oddelku za socialno politiko Dravske banovine v Ljubljani, šolo pa Oddelku za prosveto. Saša Poljak, Ivan Kordiš, *Edina tema je neznanje. Šolstvo in skrb za slepe in slabovidne na Slovenskem*. Občasna razstava, Kočevje: Pokrajinski muzej Kočevje, 2002; Pokrajinski muzej Kočevje, Arhivska zbirka, Gradivo Bogomire Dobovšek (dalje PMK, B. Dobovšek), Pripombe k članku Teje Janežič-Mikeš *Zavod za slepo mladino v Ljubljani od ustanovitve do leta 1968, s.a., tipkopis*, str. 4.

dopisovanje gojencev z domačimi. Z njeno pomočjo je učiteljska knjižnica pridobila prve strokovne knjige s področja tiflopedagogike,⁷ zavod pa nova učila in učne pripomočke, med drugim tudi peskovnik,⁸ prvi tovrsten učni pripomoček v osnovni šoli. V njem so učiteljice otrokom nazorno pokazale vse, kar so se učili: postavljale so različne modele, ki so ponazarjali vasi, cestne povezave in druge pojme, ki so jih otroci morali usvojiti. Poleg vodstvenih obveznosti je Dobovška prevzela tudi pouk v tretjem oddelku in delo vzgojiteljice v internatu.

Na njeno pobudo je po sedemletni prekinitvi začela spet delovati tudi obrtno nadaljevalna šola. Slepí in slabovidni so se osnov klasičnih poklicev za slepe, kot sta pletar in ščetar, priučili v posebnih delavnicah, ki jih je vodil Franc Dolinar. Osnov pletarstva so se naučili že v osnovni šoli. Za poklic pa so se izučili šele po končani osnovni šoli, če so se vpisali v obrtno nadaljevalno šolo. V letih 1940 in 1941 je Bogomira Dobovšek za pletarske vajence prvič organizirala pomočniške izpite. Izučeni pomočniki so ob odpustu iz zavoda dobili pletarsko orodje, ki so ga nabavili iz fonda za slepe otroke. S tem so vsaj delno odpravili materialno stisko slepih po končanem šolanju.⁹

Bogomira Dobovšek je že v kočevskem zavodu zelo spodbujala tudi glasbeno vzgojo. Mnogi glasbeno nadarjeni gojenci so se učili igranja na klavir, citre in harmoniko. Poučevali so jih Štefka Zupančič, Romana Tomše, Rozalka Mrzel in Tilka Juvančič, pa tudi gojenec Jože Trop. Tržačan Oskar Šonc, ki je v Ljubljani študiral violino, je honorarno poučeval godala. Njegovi učenci so igrali v violinskem kvartetu in salonskem orkestru. V zavodu sta delovala tudi cerkveni mešani pevski zbor in ženski pevski zbor, ki ju je vodila Franica Vrhunc. Glasbena dejavnost slepih in slabovidnih se je zelo razmahnila in se izboljšala po preselitvi zavoda v Ljubljano.¹⁰

Delo je opravljala z veliko vnemo, veseljem, vztrajnostjo ter s '*finim pedagoškim taktom in razgledanostjo po tovrstni vzgoji in pouku*'.¹¹ Obsežno strokovno znanje jo je izoblikovalo v odlično učiteljico. Opravljala je tudi '*posle prefektinje*

7 Učiteljska knjižnica je konec šolskega leta 1929/30 štela 144 knjig in devet časopisov, od tega tri pedagoške revije. Deset let kasneje je bilo v knjižnici 832 knjig, po dve strokovni in pedagoški reviji in šest leposlovnih oziroma mladinskih mesečnikov. Zavod je imel tudi šolsko knjižnico, ki pa je bila sprva skromna. Konec šolskega leta 1933/43 je imela že 362 knjig v brajevem točkopisu ter učila. Mojca Šorn, Zavod za slepe otroke in mladino v Kočevju, *V zlatih črkah v zgodovini: Razprave v spomin Olgi Janša-Zorn*, Kronika: Časopis za slovensko krajevno zgodovino, Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 57, 2009, izredna številka, str. 268.

8 Učiteljice so se trudile, da so slepim in slabovidnim otrokom nazorno pokazale vse, kar so se učili. Poljak, Kordiš 2002.

9 Poljak, Kordiš 2002; PMK, B. Dobovšek, Kratek oris zgodovine šolstva za slepe v Sloveniji do leta 1949, tipkopis, s.a.; Šorn 2009, str. 266–267; Marija Golob, *Pot k svetlobi. Zavod za slepo in slabovidno mladino 1919–1998*, Ljubljana: Zavod za slepo in slabovidno mladino, 1999, str. 24, 30.

10 Golob 1999, str. 25, 78–79, 138–142.

11 SŠM, Dobovšek 2004, Ocenjevalni list za Bogomiro Dobovšek za šol. leto 1942/43, 4. junij 1943.

pri slepi deci'.¹² Tako je imela možnost spoznavati in proučevati individualnost slepih otrok ter vpliv slepote na njihov telesni in duševni razvoj. S tem je *'pridobila marsikatera spoznanja in izkustva, ki bi si jih morda niti v treh letih ne prisvojila, če bi delovala na zavodu samo kot učiteljica ter po uradnih urah zapuščala zavod'*. Dnevno je bila zaposlena povprečno po dvanajst ur, vsako drugo nedeljo je opravljal celodnevno dežurstvo, prav tako ob praznikih in v času počitnic. Tudi ves prosti čas je preživela med slepimi in za slepe.¹³

Kmalu po prevzemu vodstva kočevskega zavoda in šole se je skupaj z učiteljico Tejo Janežič začela pripravljati na strokovni izpit. Najprej je od oktobra 1930 do maja 1931 v Beogradu obiskovala enoletni strokovni tečaj iz defektologije. Sledil je pisni, ustni in praktični izpit iz tiflopedagogike in oligofrene pedagogike pred državno komisijo v Beogradu. Dobovškova ga je z odliko opravila junija 1931 in tako postala prva slovenska strokovno usposobljena učiteljica *'za nedovoljno razvite in defektne otroke'*.¹⁴

Bogomira Dobovšek si je močno prizadevala za enodomni sistem upravljanja zavoda in šole, ki bi združil upravo zavoda in upraviteljstvo šole. Z odlokom beograjskega Ministrstva za prosveto je bila ta funkcija kot prvemu zaupana defektologu z opravljenim enoletnim tečajem v Beogradu Gabrijelu Janežiču, ki jo je na mestu ravnateljice zamenjal oktobra 1931.¹⁵

Po odhodu Gabrijela Janežiča na drugo delovno mesto je konec leta 1936 drugič prevzela vodstvo zavoda in šole ter ju vodila skozi nemirni vojni čas do maja 1945. Kraljevska banska uprava Dravske banovine jo je na to delovno mesto z dekretom imenovala že 4. februarja 1936,¹⁶ vendar jo je takratni upravnik Gabriel Janežič o dekretu obvestil šele po desetih mesecih, 5. decembra 1936. Tega dne je bil namreč *'razrešen svoje funkcije'* in ji je *'kot najstarejši uslužbenki'* predal vodstvo zavoda tik pred svojim odhodom in *'po že izvršeni predaji uradnih poslov'*, tako da se *'radi pomanjkanja časa prevzem ni izvršil do podrobnosti'*. Razlogi za takšno ravnanje odhajajočega upravitelja v ohranjenem arhivskem gradivu niso navedeni.¹⁷

12 SŠM, Dobovšek 2004, Prošnja Bogomire Dobovšek za opravljanje strokovnega izpita, 4. julij 1930.

13 Ibid; Življenjepis Bogomire Dobovšek, 28. februar 1951.

14 SŠM, Dobovšek 2004, Svedočanstvo o stročnj sposobnosti za rad u školama za nedovoljno razvijenu in defektnu decu, Beograd, 11. junij 1931; Ocenjevalni list za Bogomiro Dobovšek za šol. leto 1942/43, 4. junij 1943; PMK, B. Dobovšek, Kratek oris zgodovine šolstva za slepe v Sloveniji do leta 1949, tipkopis, s.a.; Poljak, Kordiš 2002; *Od točkopisa do eBralca: 100 let organiziranega delovanja slovenskih slepih in slabovidnih* (ur. Viki Vrtačnik, Stane Padežnik, Luka Pavlin), Ljubljana: Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije, 2020, str. 368.

15 Poljak, Kordiš 2002.

16 SŠM, Dobovšek 2004, Dekret Kraljevske banske uprave Dravske banovine o prevzemu vodstva Zavoda za slepo deco v Kočevju, št. IV. No. 3161/1, 4. februar 1936.

17 SŠM, Dobovšek 2004, Dopis Bogomire Dobovšek Kraljevi banski upravi Dravske banovine, št. 599, 9. december 1936.

Bogomira Dobovšek med slepimi učenci pri pouku ročnih spretnosti, okoli 1930 (hrani Center IRIS, Ljubljana).

Skupaj z učiteljskim zborom je ves čas izpostavljala problem neustreznosti poslopja bivše lesno industrijske šole v Kočevju za nastanitev, bivanje in šolanje slepih in slabovidnih. Stavba ni imela dovolj prostorov za otroške spalnice in bolniško sobo, bila je tudi brez kopalnice in telovadnice.¹⁸ Pouk telesne vzgoje je potekal le poleti ali ob primernem vremenu, ko so otroci vadili na zavodskem vrtu. Teoretično so imeli možnost telovaditi le v bližnji osnovni šoli, vendar so tamkajšnjo telovadnico dopoldne uporabljali osnovnošolci, zvečer pa člani Sokolskega društva Kočevje. Zavodsko poslopje tudi ni bilo deležno nobenih popravil ali izboljšav. Za odlašanje in zaviranje večjih adaptacijskih del naj bi bila kriva obljuba, da se bo zavod preselil v primernejše prostore v bližino prestolnice. Tako je sredi tridesetih let 20. stoletja ideja o selitvi postajala vse glasnejša.¹⁹

Leta 1936 je banska uprava nameravala kočevski zavod preseliti v prostore bivše tovarne slamnikov v Mengšu. Bogomira Dobovšek je preselitev odločno odklonila in sprožila živahno akcijo, pri kateri jo je podpiral celoten učiteljski

¹⁸ Golob 1999, str. 26.

¹⁹ Obširneje o načrtih za selitev kočevskega zavoda glej Šorn 2009, str. 272–273.

zbor. V dvorani sedanjega *Mestnega gledališča ljubljanskega* je organizirala akademijo z nastopom gojencev in uspela. Po dveh letih je banska uprava le odstopila od načrtovane preselitve med vlažne tovarniške zidove.²⁰

Pod njenim vodstvom sta prepoznavnost in ugled kočevskega zavoda v javnosti postajala vse večja. K temu so pripomogli številni javni nastopi, akademije in celo neposredni radijski prenosi javnih nastopov slepih in slabovidnih gojencev.²¹ Z njimi je širila glas o pomenu šolanja in skrbi za slepe in slabovidne, hkrati pa opozarjala na njihovo nadarjenost in ustvarjalnost ter pomagala porušiti marsikateri predsodek pri njihovem zaposlovanju po končanem šolanju.

Med javnimi nastopi je izstopala slavnostna akademija ob 20. obletnici ustanovitve slovenskega zavoda za slepe. Gojenci so se 1. junija 1939 v Ljubljani predstavili s pevskimi, glasbenimi in dramskimi točkami. Skupaj z učitelji so v Kočevju pripravili še razstavo ročnih del in pletarskih izdelkov slepih gojencev ter učil, ki so jih izdelale učiteljice. Odprl jo je ban Dravske banovine Marko Natlačen, prisostvoval je tudi tedanji kočevski župan Ivan Sajovic. Obiskovalci so občudovali predvsem glasbeno nadarjenost in ročne spretnosti slepih gojencev. Fotografije z razstave so uporabili tudi za razglednice.²² Na akademiji so bila slovenskim tiflopedagogom podeljena prva odlikovanja. Red sv. Save IV. stopnje je prejela tudi Bogomira Dobovšek.²³

Ob pomoči celotnega kolektiva je redno pripravljala razstave ročnih del in pletarskih izdelkov slepih gojencev pa tudi učil, ki so jih samoiniciativno izdelovale učiteljice. Proti koncu vsakega šolskega leta je za dijake zadnjih letnikov ljubljanskega učiteljskega organizirala redne hospitacije.²⁴ Leta 1939 je na novo uvedla pouk strojepisja in v ta namen nabavila tri običajne pisalne stroje.²⁵ Istega leta je ustanovila še gospodinjsko šolo za dekleta, ki jo je vodila Emilija Sellak. Sprva je bil pouk zgolj teoretičen. Gojenke 3. razreda in dekleta obrtne šole so pridobile znanje o gospodinjstvu, prehrani, higieni, pripravi hrane, čistoči kuhinje in stanovanjskih prostorov ter pripomočkah za čiščenje. Spoznavale so posodo in predmete, ki se uporabljajo v gospodinjstvu, vadila uporabo noža, metle, pranje lesenih predmetov in čiščenje kovine. Po končanem izobraževanju so znale same

20 PMK, B. Dobovšek, Kratek oris zgodovine šolstva za slepe v Sloveniji do leta 1949, tipkopis, s.a., str. 11; Golob 1999, str. 30, 34.

21 Več o zunajšolski dejavnosti slepih gojencev kočevskega zavoda glej Mojca Šorn, Skrb za slepe in slabovidne otroke in mladino v kočevskem zavodu v obdobju med obema vojnama, *Humanitarna dejavnost v mojem kraju: Zbornik strokovnih prispevkov za mentorje zgodovinskih krožkov*, Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije, 2009, str. 44–45.

22 Poljak, Kordiš 2002.

23 Ferdinand Maslić, Razvoj šolstva za slepe u NR Sloveniji, *Raskidamo okove tame: Zbornik radova u čast kongresa. II. kongres slepih Jugoslavije*, Beograd: Centralni odbor Udruženja slepih Jugoslavije, str. 96; Golob 1999, str. 33.

24 Minka Skaberne, Prvi slovenski zavod za slepe, *Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije* (priredil in uredil Vekoslav Mlekuž), Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije, 1969, str. 32.

25 Golob 1999, str. 48.

kuhati ter skrbeti za red in čistočo. V šolskem letu 1941/42 je Dobovškova na novo opremila posebno kuhinjo z vso potrebno opremo in lahko se je začel tudi praktični pouk gospodinjstva. Dekleta so se učila ugotavljati toploto na posameznih delih štedilnika, kako se nanj polaga posoda z vodo, nalaga kurivo v štedilnik in prenaša posoda s toplo vodo s štedilnika na mizo. Ugotavljala so tudi, kako se segreva maščoba in kaj nastane, če pride v stik z vodo. Vadila so še praženje čebule in moke. Jedi so pripravljale tudi iz užitnih rastlin in poljskih pridelkov, ki so jih gojila na zavodskem vrtu.²⁶

Po prihodu enot italijanske divizije Isonzo v mesto ob Rinži 16. aprila 1941 *Zavod za slepe otroke v Kočevju* ni mogel več opravljati funkcije osrednjega slovenskega zavoda za izobraževanje in usposabljanje slepih otrok. V njem so bili v glavnem le otroci iz Ljubljanske pokrajine, njihovo število pa se je močno zmanjšalo. Mnogi se namreč iz krajev pod nemško okupacijsko oblastjo po nekajtedenski začasni prekinitvi pouka niso mogli pravočasno vrniti v Kočevje in so bili prisiljeni oditi v avstrijske zavode v Gradec in na Dunaj. Nekateri izmed preostalih so se zaradi vojnih in nestabilnih razmer celo odrekli domačemu ognjišču in ves čas vojne ostali v Kočevju.²⁷

Nekaj mesecev po okupaciji je del zavodskega poslopja zasedla italijanska vojska, ki je dve veliki sobi pri vhodu preuredila v vojaški poštni urad in s tem posegla v življenje zavoda in slepih gojencev. Njihov ustaljen ritem je dodatno zmotilo sobivanje s kočevsko osnovno šolo in kasneje tudi gimnazijo, ki sta zavodske prostore uporabljali do začetka februarja 1943.²⁸

Po kapitulaciji Italije septembra 1943 je obstajala nevarnost vojaških operacij in letalskih napadov²⁹ na mesto Kočevje. Dobovškova je zato od konca septembra 1943 gojence vsako jutro vodila v bližnjo vas Mahovnik, saj zavodsko poslopje ni imelo ustreznega zaklonišča. Tam so največkrat preživeli dan, zvečer pa so se vračali v Kočevje. V času od 11. do 25. oktobra 1943 so zaradi varnosti podnevi in ponoči ostali v nekdanji gostilni *Zum Fichtenwalde* v Mahovniku.³⁰ Stavbo so imeli v najemu sorodniki Bogomire Dobovšek.³¹ Pred letalskimi napadi so se slepi in njihovi skrbniki zatekli tudi v dve bližnji podzemni jami *Kofel*. Tu so po potrebi tudi večkrat prespali, postlali pa so si samo s slamo.³²

26 Poljak, Kordiš 2002.

27 PMK, B. Dobovšek, Kratek oris zgodovine šolstva za slepe v Sloveniji do leta 1949, tipkopis, s.a., str. 12; Poljak, Kordiš 2002.

28 Mojca Šorn, Zavod za slepe otroke v Kočevju (1941–1944) in njegova selitev v Ljubljano, *Prispevki za novejšo zgodovino*, XLVIX, 2009, št. 1, str. 272.

29 Podrobneje o bojih za Kočevje in letalskih napadih na mesto glej Damijan Guštin, Vesna Jerbič Perko, Ivan Kordiš, *Osvoboditev Kočevske*, Kočevje: Pokrajinski muzej Kočevje, 2005, str. 17–20, 29–30, 34, 43–46.

30 Šorn 2009, str. 274.

31 Na Kočevsko so prišli iz Boštanja ob Savi, ki je bil pod nemško okupacijsko oblastjo. Ustni vir Anton Prelesnik, Kočevje, 26. 2. 2013.

32 Poljak, Kordiš 2002.

Porušena stavba kočevskega zavoda za slepe med letalskim napadom, 8. april 1945 (saafww2pilots3.yolasite.com/kocevje-attacks-by-saaf-19-sqdn-1945.php, foto: Harry Linton).

V Mahovnik so se zatekli tudi na koncu leta 1943 in na začetku leta 1944.³³ Na začetku decembra 1943 je bilo zavodsko poslopje zaradi svoje strateške lege tri dni v središču partizanskega napada na nemško-domobransko postojanko v kočevskem gradu. Nemški bombnik je 12. decembra 1943 uničil skoraj polovico zahodnega del stavbe, večina sten je bila razpokana, razbita so bila tudi vsa okenska stekla. Uničeno je bilo celotno pohištvo in del zavodskega arhiva, med drugim zavodska kronika in fotografsko gradivo iz življenja in dela slepih učencev in gojencev.³⁴

³³ Ibid.

³⁴ Šorn 2009, str. 274.

Od takrat dalje je bilo življenje dvajsetih gojencev v stalni nevarnosti. Prosvetni oddelek Pokrajinske uprave v Ljubljani je po posredovanju Bogomire Dobovšek 31. decembra 1943 že odredil začasno preselitev osebja, dvajsetih gojencev in premičnega premoženja v poslopje gluhonemnice v Ljubljani, kjer so bile že pripravljeni potrebni prostori.³⁵ Vodstvu zavoda pa je medtem uspelo zasilno popraviti manj poškodovani trakt in stopnišče stavbe in na željo gojencev je bil odhod v Ljubljano odložen. V na pol porušeni zgradbi je zavod vztrajal še enajst mesecev. Po ponovnih zračnih napadih zavezniških letal na močno utrjeno nemško postojanko v Kočevju v novembru 1944 je preselitev v Ljubljano postala neizbežna.³⁶ Slepe otroke in učitelje je 30. novembra 1944 pod streho sprejel ravnatelj gluhonemnice Mirko Dremelj. Njeni skromni, a prijetni prostori so bili njihovo zatočišče do osvoboditve. V Kočevju je ostalo le maloštevilno tehnično osebje, ki je varovalo zavodsko imetje. Februarja in marca 1945 mu je uspelo '*rešiti nekaj učil, knjižnico v točkopisu, učiteljsko knjižnico, nekaj omar, postelj in drugega inventarja. Vse to je bilo transportirano v Ljubljano po železnici. Dokončno je bilo mogoče preseliti ostali inventar šele po osvoboditvi. Bile so to same stare reči, deloma pokvarjene ob bombardiranju, vendar so bile za prvo silo zelo dobrodošle. Del tehničnega osebja je ostal v zavodu v Kočevju do maja 1945. Obdeloval je polje in čuval preostali inventar ter na pol porušeno hišo*'.³⁷

V istem posloppu pa je bilo za oba zavoda, za gluho in slepo mladino, premalo prostora. Pri iskanju novih in primernih prostorov, obstajali so tudi že načrti za preselitev zavoda v Šmarje pri Jelšah, se je Bogomira Dobovšek povezala z Lidijo Šentjuro (1911–2000), tedanjo ministrico za prosveto v vladi Ljudske republike Slovenije, ki se je večkrat dokazala kot velika prijateljica slepe mladine. Z njeno pomočjo je zavod ostal v Ljubljani in se preselil na Marmontovo ulico 24 (danes Langusova ulica 8), kjer deluje še zdaj. Z odlokom ministrstva za prosveto 25. avgusta 1945 so slovenski slepi nov dom dobili na Mirju v bivšem privatnem internatu *De Notre Dame*, skupaj z glavnim posloppem, vilo in vrtom.³⁸

Po odhodu Vilme Kralj v novoustanovljeni slovenski *Zavod za slepo mladino* v Portorož je Bogomira Dobovšek konec leta 1946 še tretjič prevzela ravnateljstvo zavoda in ga vodila do upokojitve ob koncu leta 1963. Takoj se je lotila urejanja

35 Pokrajinski muzej Kočevje, Arhivska zbirka, Zapuščina Vilme Kralj, Dopis Šefa Pokrajinske uprave v Ljubljani. Prosvetni oddelek, IV. št. 8557/1, 31. december 1943. Prepis; PMK, B. Dobovšek, Kratek oris zgodovine šolstva za slepe v Sloveniji do leta 1949, tipkopis, s.a., str. 12.

36 Podrobneje o dogodkih v zavodu ob koncu leta 1944 glej Šorn 2009, str. 276–277.

37 PMK, B. Dobovšek, Kratek oris zgodovine šolstva za slepe v Sloveniji do leta 1949, tipkopis, s.a., str. 12–13.

38 Zavod je najprej dobil šestnajst manjših prostorov in souporabo kuhinje v glavnem posloppu. Tu so bivale še redovnice Šolske sestre De Notre Dame in nekaj gojenk, v vili pa je bil nastanjen oddelek KNOJ-a. V letu 1947 so redovnice izpraznile še druge prostore v glavnem posloppu, vojaki pa vilo. Januarja 1948 je zavod že lahko zasedel obe posloppi. PMK, B. Dobovšek, Kratek oris zgodovine šolstva za slepe v Sloveniji do leta 1949, tipkopis, s.a., str. 14; Maslić 1952, str. 99; Vilma Kralj, *Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije* (priredil in uredil Vekoslav Mlekuž), Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije, 1969, str. 162–163; Golob 1999, str. 31, 47.

prostorov na Mirju. Odprli so jih na slavnostni akademiji 17. januarja 1948, ki so se je udeležili najvidnejši predstavniki političnega in kulturnega življenja Ljudske republike Slovenije, književniki, zastopniki tiska in filma ter člani Slovenskega narodnega gledališča.³⁹

V letih, ki so sledila, je Bogomira Dobovšek na pedagoškem, organizacijskem in kulturno prosvetnem področju slepi in slabovidni mladini pustila neizbrisen pečat. Aktivno se je vključevala v delo *Združenja slepih Jugoslavije za Slovenijo*⁴⁰ in *Društva defektologov Slovenije*,⁴¹ kjer je bila članica v obeh upravnih odborih. S pomočjo UNICEF-a je v šolskem letu 1952/53 vzpostavila tiskarno za brajico. Tiskanje učbenikov v centralni tiskarni v Zemunu je bilo namreč zaradi nizke naklade predrago, poleg tega so se učbeniki v rednih šolah prehitro menjavali. Možnost za cenejši tisk, predvsem pa v lastni režiji, se je uresničila avgusta 1952, ko je po dolgoletnih naporih *Združenje slepih Jugoslavije za Slovenijo* brezplačno prejelo rabljen tiskarski stroj. Donacija je obsegala brajev tiskarski stroj, stiskalnico, stroj za šivanje in spenjanje ter stroj za rezanje papirja. Stare stroje so pred uporabo morali temeljito popraviti in jih usposobiti za delo.⁴²

Združenje ni imelo primernih prostorov za tiskarno, zato so jo začasno namestili v *Zavodu za slepo mladino* v Ljubljani.⁴³ Do svoje tragične smrti jo je vodil

39 PMK, B. Dobovšek, Kratek oris zgodovine šolstva za slepe v Sloveniji do leta 1949, tipkopis, s.a., str. 16.

40 Ustanovna skupščina *Združenja slepih Jugoslavije za Slovenijo* je bila 11. avgusta 1946, med nje ne ustanovne člane sodi tudi Bogomira Dobovšek. Danes združenje deluje pod imenom *Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije*, v katero je vključenih devet medobčinskih društev slepih in slabovidnih. Golob 1999, str. 32.

41 Začetki društva segajo v leto 1951, ko je bil v Domu slepe mladine v Ljubljani ustanovni občni zbor *Združenja učiteljev in vzgojiteljev posebnih šol Ljudske Republike Slovenije*. Vanj je bila aktivno vključena tudi Bogomira Dobovšek. Združenje se je leta 1959 preoblikovalo v Društvo defektologov Slovenije, ki od leta 2009 deluje pod imenom Društvo specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije. Ena izmed društvenih sekcij je tudi TIFLO sekcija za področje usposabljanja slepih in slabovidnih oseb. *Zbornik ob 60-letnici organiziranega povezovanja strokovnih delavcev – defektologov, danes specialnih in rehabilitacijskih pedagogov* (ur. Karl Destovnik), Ljubljana: Društvo specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije, 2009, str. 14–15, 21.

42 Ivan Bizant, Mimi Breznik, *Zveza slepih Slovenije, Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije* (priredil in uredil Vekoslav Mlekuž), Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije, 1969, str. 86; Cene Zorec, *Tiskarna za Braillov točkopis, Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije* (priredil in uredil Vekoslav Mlekuž), Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije, 1969, str. 133–134; Maslić 1952, str. 102.

43 Leta 1967 se je *Tiskarna Franca Petriča* preselila v kletne prostore poslovne stavbe *Zveze slepih in slabovidnih Slovenije* na Groharjevi cesti 2 v Ljubljani, kjer deluje še danes. Tiskajo knjige, časopise in učno gradivo v brajevi pisavi in povečanem tisku. Imajo posebna tiskarska stroja, s katerima lahko tiskajo tudi večje naklade. Vse knjige za slepe hranijo v *Knjižnici slepih in slabovidnih Minke Skaberne*, ki od leta 2014 deluje na Kotnikovi ulici 32 v Ljubljani. Golob 1999, str. 217; *Podaj mi roko: 85 let organiziranega delovanja slepih in slabovidnih na Slovenskem* (ur. Blaž Mihelič in Barbara Čufer), Ljubljana: Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije, 2005, str. 17.

Kolektiv Zavoda za slepo mladino v Ljubljani z ravnateljico Bogomiro Dobovšek (v ospredju) junija 1954 (hrani Pokrajinski muzej Kočevje).

predmetni učitelj na zavodu France Petrič⁴⁴ (1909–1955), po katerem je glavni odbor Zveze slepih Slovenije poimenoval edino tiskarno⁴⁵ za slepe v Sloveniji. Pri delu so mu pomagali predvsem njegovi učenci.⁴⁶ V tiskarni so natisnili prvi slovenski brajev časopis *Tovariš slepih*,⁴⁷ prve slovenske učbenike in priročnike za slepe in slabovidne⁴⁸ in tudi *Statut Združenja slepih Slovenije*.⁴⁹

Pravo delo v tiskarni se je začelo šele leta 1955, ko je Združenje slepih Slovenije od centralnega sveta Zveze slepih Jugoslavije dobilo manjši ročni tiskarski stroj. Z njim so lahko z ene matrice odtisnili do trideset kopij, kar je zadostovalo za tiskanje šolske in druge literature za slepe in slabovidne na Slovenskem.⁵⁰ Ob koncu petdesetih let prejšnjega stoletja tiskarna ni imela stalno zaposlenega

44 Več o Francetu Petriču glej Golob 1999, str. 44–46, 49 in Od točkopisa do eBralca 2020, str. 278–280.

45 Več o delu tiskarne glej Pričevanje Cvetke Rožanec. Začetki brajeve tiskarne Zveze slepih Slovenije, Od točkopisa do eBralca 2020, str. 328–329.

46 Bizant, Breznik 1969, str. 92; Zorec 1969, str. 133–134.

47 Mesečnik je izhajal med letoma 1953 in 1955 v povprečni nakladi 160 izvodov. Znova so ga začeli tiskati leta 1957 pod novim imenom *Moj prijatelj* in izhaja še danes. Slepi in slabovidni po drugi svetovni vojni do osamosvojitve. Brajeva tiskarna France Petrič, *Podaj mi roko* 2005, str.17; Slepi v Sloveniji so dobili svoj časopis, *Ljubljanski dnevnik*, 3, št. 1, 5. jan. 1953, str. 2.

48 Bizant, Breznik 1969, str. 92; Golob 1999, str. 217–218.

49 Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, *Šolska kronika Državnega zavoda za slepo mladino v Ljubljani. Šolsko leto 1952/53* (dalje *Šolska kronika 1952/53*), str. 66.

50 *Podaj mi roko* 2005, str. 17.

delavca. Tiskanje in razmnoževanje knjig v brajici sta operativno vodila slepa zavodska učitelja Jožica Nebec in Anton Corel,⁵¹ ki je bil doma iz Kaptola v današnji Občini Kostel.⁵²

Zavod je pod ravnateljstvom Bogomire Dobovšek najel več kreditov za nakup novih učnih pripomočkov, učil in drugih potrebščin. Pri tem so ji z donacijami izdatno pomagali slovenski izseljenci iz Združenih držav Amerike. Ti so z velikim zanimanjem spremljali delo in razvoj zavoda. Še prav posebej se je izkazala organizacija *Progresivne Slovenke*, s katero je Dobovškova navezala ne samo poslovne, ampak tudi prijateljske stike.⁵³ Septembra 1956 je pridobila 24 brajevih pisalnih strojev, pa tudi nekaj strojev za brajev točkopis za enoroke in brezroke učence.⁵⁴ Neprecenljive vrednosti je bil tudi nakup pralnega stroja znamke Miele, ki je brezhibno deloval še v letu 1998.⁵⁵ Denarno in materialno pomoč so zavodu pošiljali tudi slovenski rojaki iz Švedske in Norveške.⁵⁶

Septembra 1957 je Dobovškova na zavodu začela akcijo *Govoreča knjiga*. S poslušanjem učne snovi in literature, posnete na kasetah, je želela nadgraditi branje s prsti in ostankom vida. Na zavodskem podstrešju je zasilno uredila snemalno sobo, ki je bila pravzaprav prvi tonski studio za snemanje zvočnih zapisov za slepe v bivši Jugoslaviji. Uporabljali so magnetofon znamke Grundig na dve hitrosti. Pri snemanju so sodelovali znani slovenski dramski igralci. Prvi tonski interpreti so bili Mihaela Šarič, Stane Sever, Andrej Kurent, Branko in Saša Miklavc ter Marjan Dolinar, pozneje pa še študenti akademije za igralsko umetnost v Ljubljani. Umetniško interpretirani teksti so precej pripomogli k učnemu uspehu gojencev. Kasneje so tudi na *Radiu Ljubljana* po izboru zavoda posneli vrsto del iz domače in tuje literature. Sledila so načrtna snemanja učnih in študijskih vsebin s področja tiflopedagogike. S kasetofonom se je poslušanje močno razmahnilo in kmalu postalo enakovredno branju.⁵⁷

S šolsko reformo leta 1958 je bila zavodska šola opredeljena kot redna osemletna osnovna šola za slepe s prirejenimi učbeniki v brajevi pisavi. Izvajanje rednega osnovnošolskega programa je od vodstva in učiteljev terjalo precejšnje

51 Več o Antonu Corlu glej Vekoslav Mlekuž, Slepí v NOB, *Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije* (priredil in uredil Vekoslav Mlekuž), Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije, 1969, str. 191; Anton Corel, Napisal sem igro, *Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije* (priredil in uredil Vekoslav Mlekuž), Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije, 1969, str. 208–209; Golob 1999, str. 147–148.

52 PMK, B. Dobovšek, Zavod za slepo mladino v Sloveniji, tipkopis, s.a., str. 7.

53 Golob 1999, str. 31; Mira Dobovšek, Slovenska slepa mladina in izseljenci, *Slovenski izseljenski koledar 1954*, Ljubljana: Slovenska izseljenska matica, 1954, str. 208–211.

54 Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, Šolska kronika Državnega zavoda za slepo mladino v Ljubljani. Šolsko leto 1956/57 (dalje Šolska kronika 1956/57), str. 107.

55 Šolska kronika 1956/57, str. 110; Golob 1999, str. 55.

56 Šolska kronika 1956/57, str. 114.

57 Milan Vrtačnik, Knjižnica za slepe v Sloveniji, *Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije* (priredil in uredil Vekoslav Mlekuž), Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije, 1969, str. 130; Golob 1999, str. 220–221; Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, Šolska kronika Državnega zavoda za slepo mladino v Ljubljani. Šolsko leto 1957/58 (dalje Šolska kronika 1957/58), str. 137.

napore, saj so morali poskrbeti za primerne in primerljive učne pripomočke. Marsikatero učilo in ponazorilo so izdelali učitelji sami, nekaj pa so jih v politehničnih delavnicah izdelali tudi gojenci.⁵⁸ Bogomira Dobovšek je znala razumevajoče prisluhnuti predlogom in zahtevam učnega osebja za izdelavo novih učil. Preden so jih v praksi preizkusili zavodski učitelji, jih je pregledala posebna komisija za učila. Prototipe je ocenila kot primerne in uporabne za delo s slepimi, nekateri so bili po njeni oceni primerni celo za uporabo v rednih osnovnih šolah. V medsebojnem sodelovanju ravnateljice in učiteljskega zbora je bilo zaznati močan kolektivni duh, ki je preveval cel zavod in odločilno prispeval k oblikovanju osebnosti slepega otroka.⁵⁹

V skladu z vzgojno-izobraževalnimi prizadevanji je Bogomira Dobovšek organizirala posebne tečaje za starše slepih otrok. Program je obsegal hospitacije pri pouku ročnih del, tehnični vzgoji in gospodinjstvu. Starši so pokazali veliko smisla in razumevanja za delo zavoda, predvsem za poklicno orientacijo.⁶⁰ V ta namen je formirala posebno komisijo, ki so jo poleg pedagogov in psihologa sestavljali še oftalmolog in zdravnik splošne prakse.⁶¹

Dobovškova je sodelovala na številnih strokovnih srečanjih in seminarjih doma in v tujini ter pripravila vrsto strokovnih razprav in predavanj. Pisala je o nalogah šolanja in usposabljanja na vidu prizadete mladine (1946), o zaposlovanju slepih v skladu z njihovimi zmožnostmi, o izobraževanju in zaposlovanju slepih mladih ljudi v Sloveniji (1947).⁶²

Še prav posebej se je posvečala rehabilitaciji slepe mladine, ki je izgubila vid kot žrtev 2. svetovne vojne ali nepremišljene igre z eksplozivnimi sredstvi, predvsem bombami in granatami. Slednje so še dolgo po drugi svetovni vojni ostale neodkrite in nevarne za življenje.⁶³ V obdobju od 1945 do 1960 je bilo v zavodu od skupaj 233 učencev kar 64 s tovrstnimi poškodbami. Posledice so bile hude: amputacije rok, prstov in izguba vida. Bogomira Dobovšek je skupaj z zavodskimi pedagogi Francetom Petričem, Jožetom Karičem, Borisom Terpinom in po letu 1954 tudi Cenetom Zorcem organizirala pionirsko delo za njihovo prešolanje in rehabilitacijo.⁶⁴ Mlade žrtve vojne so se z njihovo pomočjo po mnogih letih naporenega dela usposobile za samostojno življenje kot enakovredni člani družbe.

Problematico večkratnega slepega invalida in njegove rehabilitacije je Bogomira Dobovšek prvič predstavila na jugoslovanskem kongresu defektologov

58 Ivanka Kotnik, *Slepi na trgu dela*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, 2006, str. 16; Šolska kronika 1957/58, str. 152–153.

59 Šolska kronika 1957/58, str. 159–160.

60 Ibid, str. 174–175.

61 Golob 1999, str. 60.

62 Ibid, str. 32–33.

63 Mira Dobovšek, Kaj se je Zvonko naučil (scenarij za film) – 1964, *Naš zbornik: Ob 80-letnici zavoda. Prispevki strokovnih delavcev Zavoda za slepo in slabovidno mladino*, Ljubljana: Zavod za slepo in slabovidno mladino, 1999, str. 44.

64 Golob 1999, str. 31.

v Ljubljani leta 1960.⁶⁵ Štiri leta kasneje jo je obravnavala še v dokumentarnem filmu z naslovom *Kaj se je Zvonko naučil*. Po njenem scenariju je bil posnet v *Zavodu za slepo mladino* in *Centru za rehabilitacijo in varstvo slepih v Škofji Loki* v letih 1963 in 1964.⁶⁶ Prevezela je tudi režijo, edino za filmsko kamero je stal Vlastja Simončič,⁶⁷ znani slovenski fotografski mojster. Še isto leto je film predvajala ob predavanju za člane avstrijskega društva za zdravstveno pedagogiko na Dunaju pod naslovom *Rezultati rehabilitacije na vidu prizadetih gojencev z dodatnimi okvarami rok v Zavodu za slepo mladino v Ljubljani*.⁶⁸

O šolanju in zaposlitvi zavodskih gojencev je ravnateljica Bogomira Dobovšek štiri leta pred upokojitvijo zapisala: »Po osvoboditvi je do tega leta (1960, op. avt.) dovršilo v zavodu osnovno šolo preko 120 gojencev. Od teh jih nadaljuje petnajst šolanje na strokovnih šolah, na gimnaziji in univerzi, ostali so zaposleni. Eden je diplomiral na Filozofski fakulteti v Ljubljani, dva sta položila diplomski izpit na učiteljski in sta sedaj zaposlena v tem zavodu. Štirje so si pridobili kvalifikacije učitelja praktičnega pouka, šest jih je dovršilo fiziooterapevtsko šolo v Beogradu in so sedaj zaposleni kot fiziooterapevti v raznih zdravstvenih ustanovah, 64 je telefonistov, ki so vsi zaposleni, 35 pa je zaposlenih v industriji. Le duševno manj sposobni so ostali doma ali pa delajo v posebnih delavnicah za slepe.«⁶⁹

Od sredine petdesetih let prejšnjega stoletja dalje je posebno pedagoško pozornost posvečala organizaciji različnih zunajšolskih dejavnosti za slepe in slabovidne gojence. Ti so se lahko vključili v glasbeni, dramski, tehnični, bralni, politično-ideološki in pravljčni interesni krožek.⁷⁰ Posebej razvejana je bila športno rekreativna dejavnost. Njeni začetni obliki sta bili taborjenje in izleti. Razvila se je tudi množična šahovska dejavnost, ki je med seboj povezala slepe in slepe z videčimi.⁷¹ Za krepitev telesne razgibanosti in razvoj orientacije je organizirala redne smučarske tečaje. Spet je formirala folklorno skupino in uvedla še tečaj družabnih plesov, ki ga je vodil plesni mojster Vinko Ban.⁷²

Prizadevala si je, da bi učiteljstvo na zavodski šoli imelo kar najboljše možnosti za strokovno izpopolnjevanje. Skrbela je za nabavo strokovne literature, nabavo in izdelavo sodobnih učil in učnih pripomočkov, hospitacije in učne na-

65 Referat o rehabilitaciji s kombinirano prizadetostjo je naslovlila *Rehabilitacija telesno prizadetih učencev v šoli za slepe*. V prevodu je bil objavljen tudi v zagrebški reviji *Socijalna misao: mesečnik za socijalna i kulturna pitanja slijepih*, Zagreb: Savez slijepih in slabovidnih Hrvatske, 8, 1961, št. 3/4, str. 99–104; Golob 1999, str. 31–32.

66 PMK, B. Dobovšek, Mira Dobovšek. *Kaj se je Zvonko naučil*. Dokumentarni film o rehabilitaciji dečka, poškodovanega ob eksploziji, tipkopis, 1964; Dobovšek 1999, str. 44–45.

67 Vlastja Simončič (1911–2000) je bil eden izmed pomembnih zunanjih sodelavcev zavoda. Bil je fotografski kronist slepih in slabovidnih gojencev pri njihovem delu in igri ter svetovalec pri foto krožku. Golob 1999, str. 194. Več o fotografu, pedagogu in filmskem snemalcu glej Primož Lampič, *Foto Vlastja. Življenje in delo Vladimirja Simončiča Vlastje: (1911–2000)*, Gorenja vas: Kulturno umetniško društvo Trata, 2011.

68 Golob 1999, str. 32–33, 60.

69 Ibid, str. 58.

70 Šolska kronika 1957/58, str. 154.

71 Bizant, Breznik 1969, str. 92.

72 Golob 1999, str. 60.

stope ter organizirala prepisovanje in tiskanje učbenikov, zlasti beril. Pedagoško obzorje so zaposleni širili na dobro organiziranih strokovnih ekskurzijah v sorodne ustanove po tedanji Jugoslaviji in tudi v tujini.⁷³

Bogomira Dobovšek se je zavedala, da zavod za svoj nadaljnji razvoj nujno potrebuje večje in moderno opremljene prostore za šolanje na vidu prizadete mladine. Že leta 1955 je dala pobudo za izdelavo idejnega osnutka za novo poslopje, igrišče in športni prostor. V sodelovanju s pedagogi je v letih 1959–1962 pripravila dokumentacijo za gradnjo novega šolskega poslopja. Decembra 1962 je republiška revizijska komisija pri Izvršnem svetu Ljudske republike Slovenije odobrila idejni projekt, konec novembra 1963 pa so gradbinci že zasadili prve lopate. Gradnja je bila zaključena leta 1965, aprila naslednje leto pa se je zavod preselil v novo stavbo.⁷⁴ Učenci so dobili svetle učilnice, prostore za dnevno bivanje, predšolski oddelek in kabinete za specialno usposabljanje. Zavod se je leta 1965 tudi preimenoval v Zavod za slepo in slabovidno mladino.⁷⁵

Tako rekoč sredi gradnje, konec leta 1963, je iz zdravstvenih razlogov zaprosila za razrešitev z mesta ravnateljice.⁷⁶ Z upokojitvijo pa se njeno 34-letno poklicno delo še ni zaključilo. Še vse do leta 1968 je predavala tiflopedagogiko na Višji pedagoški šoli (danes Pedagoška fakulteta) v Ljubljani, kjer je bila tudi članica komisije za oceno in zagovor diplomskih del študentov defektologije-tiflopedagogike.⁷⁷

Za dolgoletno uspešno vodenje kočevskega in ljubljanskega zavoda, njegovo preselitev iz Kočevja v Ljubljano ter uvajanje novih oblik usposabljanja slepih in slabovidnih je prejela vrsto strokovnih priznanj in tudi državnih odlikovanj. Januarja 1952 je bila odlikovana z redom zaslug za narod II. stopnje.⁷⁸ Ob 60-letnici zavoda je leta 1979 prejela zlato značko zavoda, leta 1989 pa plaketo zavoda.⁷⁹ Istega leta je prejela tudi plaketo Antona Skale.⁸⁰

Življenjska pot Bogomire Dobovšek se je končala 25. avgusta 1994. Umrla je v visoki starosti 88 let. Svoj zadnji dom je '*... najmarkantnejša osebnost tako med ravnateljmi kot učitelji slepih v vsej njegovi zgodovini ...*'⁸¹ našla v družinskem grobu na pokopališču na ljubljanskih Žalah.⁸²

73 Ibid, str. 32.

74 Ibid, str. 59.

75 <https://center-iris.si/o-nas/zgodovina/> (pridobljeno: 7. 8. 2023).

76 SŠM, Dobovšek 2004, Odpoved delovnega razmerja, 20. februar 1964.

77 Golob 1999, str. 32.

78 Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, Šolska kronika Državnega zavoda za slepo mladino v Ljubljani. Šolsko leto 1951/52, str. 60.

79 Golob 1999, str. 80.

80 Anton Skala (1889–1968) je pomembna osebnost za razvoj slovenske specialne pedagogike ter začetnik specialno pedagoške teorije v Sloveniji in tudi v nekdanji Jugoslaviji. Po njem se imenuje najvišje priznanje Društva defektologov Slovenije, danes Društva specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije. *Zbornik ob 60-letnici organiziranega povezovanja strokovnih delavcev – defektologov, danes specialnih in rehabilitacijskih pedagogov* (ur. Karl Destovnik), Ljubljana: Društvo specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije, 2009, str. 69.

81 Golob 1999, str. 30.

82 Nina Schmidt, elektronsko sporočilo (pridobljeno: 6. 3. 2017).

Viri in literatura

Arhivski viri

Pokrajinski muzej Kočevje, Arhivska zbirka, Gradivo Bogomire Dobovšek.
Pokrajinski muzej Kočevje, Arhivska zbirka, Zapuščina Vilme Kralj.
Slovenski šolski muzej, Arhivska zbirka, Šolstvo slepih. Bogomira Dobovšek (prevzeto gradivo leta 2004).
Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, Šolska kronika Državnega zavoda za slepo mladino v Ljubljani, Šolsko leto 1951/52, 1952/53, 1956/57, 1957/58.

Časopisni viri

Slepi v Sloveniji so dobili svoj časopis, *Ljubljanski dnevnik*, Ljubljana: Dnevnik, št. 1, 5. jan. 1953.

Spletni viri

<https://center-iris.si/o-nas/zgodovina/> (pridobljeno: 7. 8. 2023)

Literatura

Corel, Anton: Napisal sem igro, *Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije* (priredil in uredil Vekoslav Mlekuž), Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije, 1969.
Dobovšek, Mira: Slovenska slepa mladina in izseljenci, *Slovenski izseljenski koledar 1954*, Ljubljana: Slovenska izseljenska matica, 1954.
Dobovšek, Mira: Kaj se je Zvonko naučil (scenarij za film) – 1964, *Naš zbornik. Ob 80-letnici zavoda. Prispevki strokovnih delavcev Zavoda za slepo in slabovidno mladino*, Ljubljana: Zavod za slepo in slabovidno mladino, 1999.
Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo, zvezek 1–4, Ljubljana: Muzejsko društvo za Slovenijo, 1923.
Gogala, Matija: Dobovšek Fran, *Enciklopedija Slovenije.2*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1988.
Golob, Marija: Bogomira Dobovšek, *Naša komuna: Glasilo občine Ljubljana Vič-Rudnik*, Ljubljana: SO Ljubljana Vič-Rudnik, 32, 11. 10. 1994, št. 16/17.
Golob, Marija: *Pot k svetlobi. Zavod za slepo in slabovidno mladino 1919–1998*, Ljubljana: Zavod za slepo in slabovidno mladino, 1999.
Guštin, Damijan, Jerbič Perko, Vesna, Kordiš, Ivan: *Osvoboditev Kočevske*, Kočevje: Pokrajinski muzej Kočevje, 2005.
Jamnik, Pavel: Nenavadna poškodba na losovi čeljustnici iz Franc-losovega brezna nad Glažuto pri Ribnici, *Acta Carsologica*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 33, 2004, št. 1.
Kos, Fran: Evropski los Alces alces L. iz jame 'pri Glažuti', *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo*, Ljubljana: Muzejsko društvo za Slovenijo, II/III, 1923, št. 1–4.
Maslić, Ferdinand: Razvoj šolstva za slepe u NR Sloveniji, *Raskidamo okove tame: Zbornik radova u čast kongresa. II. kongres slepih Jugoslavije*, Beog-

- rad: Centralni odbor Udruženja slepih Jugoslavije, 1952.
- Mlekuž, Vekoslav: *Slepi v NOB, Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije* (priredil in uredil Vekoslav Mlekuž), Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije, 1969.
- Od točkopisa do eBralca: 100 let organiziranega delovanja slovenskih slepih in slabovidnih* (ur. Viki Vrtačnik, Stane Padežnik, Luka Pavlin), Ljubljana: Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije, 2020.
- Podaj mi roko: 85 let organiziranega delovanja slepih in slabovidnih na Slovenskem* (ur. Blaž Mihelič in Barbara Čufer), Ljubljana: Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije, 2005.
- Poljak, Saša, Kordiš, Ivan: *Edina tema je neznanje. Šolstvo in skrb za slepe in slabovidne na Slovenskem*. Občasna razstava, Kočevje: Pokrajinski muzej Kočevje, 2002.
- Skaberne, Minka: Prvi slovenski zavod za slepe, *Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije* (priredil in uredil Vekoslav Mlekuž), Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije, 1969.
- Šink, Alenka: *Telovadec, tabornik, profesor Marjan Dobovšek*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport, 2008.
- Šorn, Mojca: Skrb za slepe in slabovidne otroke in mladino v kočevskem zavodu v obdobju med obema vojnama, *Humanitarna dejavnost v mojem kraju: Zbornik strokovnih prispevkov za mentorje zgodovinskih krožkov*, Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije, 2009.
- Šorn, Mojca: Zavod za slepe otroke in mladino v Kočevju, *V zlatih črkah v zgodovini: Razprave v spomin Olgi Janša-Zorn*, Kronika: Časopis za slovensko krajevno zgodovino, Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 57, 2009, izredna številka.
- Šorn, Mojca: Zavod za slepe otroke v Kočevju (1941–1944) in njegova selitev v Ljubljano, *Prispevki za novejšo zgodovino*, Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, XLVIX, 2009, št. 1.
- Vrtačnik, Milan: Knjižnica za slepe v Sloveniji, *Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije* (priredil in uredil Vekoslav Mlekuž), Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije, 1969.
- Zbornik ob 60-letnici organiziranega povezovanja strokovnih delavcev – defektologov, danes specialnih in rehabilitacijskih pedagogov* (ur. Karl Destovnik), Ljubljana: Društvo specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije, 2009.
- Zorec, Cene: Tiskarna za Braillov točkopis, *Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije* (priredil in uredil Vekoslav Mlekuž), Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije, 1969.